

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ І МОРАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

УДК 329

Агафонова Ганна Сергіївна,

кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології та міжнародних відносин

Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

РОЛЬ ІДЕОЛОГІЇ У ФУНКЦІОНУВАННІ ЄВРОПАРТІЙ

Досліджено особливості ідеологічної ідентифікації політичних партій Європейського Союзу. Визначено, що на сучасному етапі розвитку європартій простежується тенденція до підвищення популярності ідеологічного тренду консерватизму.

Ключові слова: політична ідеологія, політична партія, європартія, Європейський парламент, лібералізм, консерватизм, соціалізм, соціал-демократизм.

Сучасні визначення політичної партії акцентують увагу на двох основних характеристиках даного політичного інституту. По-перше, партії виступають носіями певної політичної ідеології. По-друге, це вимога побудови організаційної структури. Провідною метою партії залишається здобуття та реалізація політичної влади, проте її досягнення неможливо без ідеологічної та організаційної складових. Національне законодавство країн світу також акцентує увагу на необхідності дотримання даних вимог. Більше того, для реєстрації політичної партії серед обов'язкових документів потрібно надати до відповідного органу партійну програму (яка є концентрованим виразом певної ідеології) та статут (у якому закріплюється організаційна будова). Таким чином, дослідження ідеологічної складової у функціонуванні політичних партій залишається актуальною проблемою.

Проблеми, пов'язані з ідеологічною ідентифікацією політичних партій, лягли в основу наукових розвідок ряду зарубіжних і вітчизняних учених. Так, європейські та американські політологи, досліджуючи функціонування інститутів Європейського Союзу, європартій у тому числі, стверджують, що саме ідеологічний критерій покладено в основу формування тієї чи іншої сім'ї європартій: консервативної, соціал-демократичної, ліберальної тощо. Л. Барді, Д. Белл, Дж. Делсолдато, Е. Калоссі, Р. Катц, Е. Креппел, К. Лорд, П. Меїр, К. Сендстром, Б. Фолкестад, Е. Хаас, С. Хікс аналізують роль ідеології в процесі партійної інтеграції, а також у розбудові транснаціональної партійної системи ЄС.

Натомість М. Головатий, С. Конончук, В. Малярчук, І. Миклашук, О. Новакова, А. Пахарєв, А. Романюк, С. Телешун, В. Фесенко, Ю. Шведа, О. Ярош, визнаючи ідеологію одним з основних елементів політичних партій, не переоцінюють її значення в діяльності українських партій. Більшість науковців відзначають той факт, що для українських партій ідеологія – лише зовнішній атрибут, який у боротьбі за владу не відіграє надто важливого значення. Враховуючи це, існує сенс розглянути вплив ідеології на діяльність, згуртованість, ефективність європартій, що зумовлює мету даної статті – розкрити роль політичної ідеології у функціонуванні партій ЄС.

Взагалі політичні ідеології почали зароджуватися в XIV ст. Їхня поява була зумовлена процесом секуляризації, тобто звільнення суспільної та індивідуальної свідомості від релігії. Виникаючий духовний вакуум в суспільстві призвів до формування ідеології, яка була покликана замінити релігійну картину світу на раціональну систему уявлень про закони функціонування соціуму.

У XX ст. поняттям ідеології К. Маннгейм визначив «духовне утворення», що складається серед політичної еліти, правлячої групи як теоретичне обґрунтування певної соціально-політичної ситуації, що відповідає інтересам цієї групи [3, с. 12]. Виникнення масових партій на рубежі XIX-XX ст. також пов'язують із поширенням політичної ідеології.

Бо саме партії стали дієвим політичним інститутом, який транслював суспільству певну систему цінностей, а також реалізовував їх на практиці, здобувши владу. Про необхідність ідеології для партії писав відомий партолог М. Дюверже. Він не абсолютизував роль ідеології в житті партій. З одного боку, вчений зазначав, що рівень впливу партії залежить від подальшого розвитку організаційної будови партій, з іншого – підкреслював важливість ідей та ідеологічних концепцій на стадії становлення партій [2, с. 59].

Дж. Сарторі у роботі «Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів» наголошував, що поки виборці голосують за лідера, а не за партійну ідеологію, «партії залишаються ярликами і мають невелике значення, якщо взагалі мають». Він робить висновок, що у випадку, коли виборець більше відданий партії, а не видатному політичному діячу або місцевому босу, тобто коли виборець пов'язаний з абстрактним партійним символом, то з цього моменту не окремих бос або лідер «обирає» партію, а партія «обирає» особистість [5, с. 115]. Тож навіть у ХХІ ст., яке відрізняється прагматизмом, зниженням рівня ідеологізації суспільства, лише та партія має шанси на довге політичне життя, яка чітко дотримується певної політичної ідеології.

Російський дослідник Б. Ісаєв відзначає, що за ступенем охоплення ідеології можуть поділятися на глобальні, які претендують на пояснення всіх фактів світобудови, і приватні, що зачіпають лише одну проблему. Більшість приватних ідеологій відображали конкретні проблеми окремих держав і етносів у певний історичний період (наприклад, бонапартизм, голлізм). В історії суспільної думки неодноразово виникали ідеології, що також претендують на глобальність (наприклад, раніше фашизм, в наші дні – фемінізм, екологізм), однак їх все ж можна віднести до приватних ідеологій. Глобальними можуть уважатися лише три групи ідеологій (або мегаідеології) – лібералізм, консерватизм і соціалізм. Ці групи ідеологій є глобальними, тому що захищають одну з найважливіших для людини цінностей. Для лібералізму головною цінністю є свобода, для консерватизму – порядок, для соціалізму – справедливість. Всі ці мегаідеології коріняться в самій сутності людини. Кожен індивід накопичує досвід поколінь предків (консерватизм), прагне бути вільним (лібералізм) і жадає справедливості (соціалізм) [6].

У цьому сенсі «показовими» є політичні партії Європарламенту. Їхнє об'єднання у фракції відбувається виключно на ідеологічному критерії, який і визначає позиції партії при голосуванні. Відповідно до даних, що містяться на офіційному сайті Європейського парламенту, на даний момент діють 13 транснаціональних політичних партій: Європейська народна партія, Партія європейських соціалістів, Альянс лібералів і демократів за Європу, Європейська зелена партія, Альянс європейських консерваторів та реформістів, Партія європейських лівих, Європа за свободу та демократію, Європейська демократична партія, Європейський вільний альянс, Європейський альянс за свободу, Альянс європейських національних рухів, Європейський християнський політичний рух, Демократи Європейського союзу [7]. Вже з їхніх назв зрозуміло, що в межах даної політичної системи діють політичні партії різної ідеологічної спрямованості, які представляють глобальні політичні ідеології.

Історично першою ідеологією, що виникла на теренах Європи, став лібералізм, який виходить із положення про те, що індивідуальні свободи людини є правовим базисом суспільства та економічного устрою.

Своїм корінням ліберальний світогляд уходить до Ренесансу, Реформації, ньютонівської наукової революції. У його витоків стояли такі вчені, як Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, І. Кант, А. Сміт, В. Гумбольдт, Т. Джефферсон, Дж. Медісон, Б. Констан, А. де Токвіль та ін. Суттєвий внесок у формування ліберального світогляду зробили представники європейського і американського Просвітництва, представники німецької класичної філософії, класичної політекономії.

Поворотним пунктом у формуванні лібералізму, а також у розмежуванні основних течій західної суспільно-політичної думки слід вважати Велику французьку буржуазну

революцію, яка в «Декларації прав людини і громадянина» 1789 р. легітимізувала ті ідеї, цінності і настанови, що пізніше стали найважливішими складовими класичного лібералізму. Особливо важливою є друга стаття Декларації, яка говорить: «Метою будь-якого політичного об'єднання є збереження природних невід'ємних прав людини. Ці права – свобода, власність, безпека і опір гнобленню» [1]. Лібералізм ознаменував утвердження прав і свобод людини, незалежно від її походження, відкидаючи станові привілеї, а також парламентську демократію та вільну ринкову конкуренцію. У політичному плані він став підґрунтям конституціоналізму та поділу державної влади (на законодавчу, виконавчу і судову), спрямованих у кінцевому підсумку на обмеження політичної влади та пом'якшення різних форм державного і суспільного примусу щодо індивіда. Ключовими положеннями лібералізму є такі: недоторканність приватної власності; свобода приватного підприємництва; невтручання держави в економічне життя; гарантованість прав і свобод громадян; послідовне здійснення принципу поділу влади; політичний плюралізм й визнання легальної опозиції; наявність правової держави і громадянського суспільства тощо.

Серед сучасних європартій найбільш послідовно реалізує принципи лібералізму Альянс лібералів і демократів за Європу. Серед основних цінностей, які пропагують 55 євродепутатів, на офіційному сайті партії визначаються такі: права та свободи людини; подальша демократизація та інтеграція; ринкова економіка, яка базується на принципах конкурентоспроможності та забезпечення довгострокової зайнятості; вільна торгівля; єдиний європейський ринок з пріоритетом малого та середнього бізнесу; чесне і відкрите розширення ЄС, засноване на реалізації європейських стандартів та лібералізації візового режиму. Також європейські ліберальні демократи переймалися проблемами соціальної політики; займалися вирішенням таких питань, як гендерна рівність, право на вступ у шлюб для одностатевих пар тощо [9].

Реакцією на стрімке поширення та популяризацію лібералізму стала поява опозиційної політичної течії – консерватизму. Він спирається на ідею традиції та спадкоємності в соціальному та культурному житті. Для консерватизму характерні прихильність до існуючих та усталених соціальних систем і норм, «скептичне» сприйняття ідеї рівності людей, неприйняття революцій та радикальних реформ, відстоювання еволюційного органічного, максимально повільного суспільного розвитку. Його виникнення як політичної ідеології пов'язане з крахом системи феодалізму та династично-монархічного режиму в Європі внаслідок грандіозних змін, які започаткували доба Просвітництва і Велика французька революція кінця XVIII ст. Історія консерватизму починається з публікації в 1790 р. есе англійського політичного філософа Е. Берка «Роздуми про Французьку революцію». Консерватори протиставили висунутим лібералами ідеям індивідуалізму, прогресу, раціоналізму погляд на суспільство як на органічну і цілісну систему. Центральне місце в системі цінностей консерватизму належить державі та її інтеграційній ролі для суспільства. Серед його визначальних ознак можна виділити безперечно традиційну для даного народу мораль, що зберігає його як єдине культурне ціле, та ієрархічність. Крім того, поняттями, які представляють сутність консерватизму завжди були порядок, авторитет, відповідальність, стабільність, релігійність, патріотизм, обов'язковість, честь, праця, сім'я, право та дисципліна. В економіці консерватизм сповідує недоторканість приватної власності, розглядаючи її як передумову досягнення особистої свободи і збереження соціального порядку, принципи вільної конкуренції та необхідність мінімального державного регулювання економіки.

Серед європартій найбільшою популярністю сьогодні користується ця ідеологія. Найчисельнішу фракцію в Європарламенті має правоцентристська Європейська народна партія (ЄНП) – 264 депутати. Також ідеологію консерватизму використовують у своїх програмах Альянс європейських консерваторів та реформістів, Альянс європейських національних рухів, Європейський християнський політичний рух, Європейський вільний альянс.

Наприклад, у другій статті програми ЄНП міститься перелік провідних цінностей, за які виступає партія: «Ми ставимо людину в центр своїх переконань. Ми, люди, маємо невід'ємну природну гідність, що робить нас унікальними. Це діє і для тих з нас, хто вірить в Бога як джерело істини, справедливості, добра і краси, а також тих, хто не поділяє цю віру, але дотримуються тих універсальних цінностей, які впливають з інших джерел. Ми визнаємо грецьку та римську спадщину, іудейські та християнські цінності, а також досягнення Просвітництва як коріння нашої цивілізації. Свобода, яка є центральним правом людини, можлива тільки в поєднанні з особистою відповідальністю» [8].

Чітко виражену консервативну риторику має і Альянс європейських консерваторів та реформістів. Вони, відповідно до Празької декларації, що виконує функції партійної програми, проголошують такі принципи: вільне підприємництво, вільна і справедлива торгівля і конкуренція, мінімальне регулювання; свобода особистості, більше особистої відповідальності і більше демократичної підзвітності; важливість сім'ї як основи суспільства; ефективний контроль над процесами імміграції тощо [11].

Схожі вимоги містять і програми інших консервативних європартій. Можна чітко простежити їхню прихильність до класичних консервативних цінностей: традиціоналізму, права, порядку, організму, власності, влади.

Також консерватизм виступає за єдину, спільну культуру та спільну систему цінностей. Одночасно він негативно ставиться до культурного плюралізму, вважаючи, що полікультурне суспільство нестабільне. У цьому контексті консерватори є націоналістами, але лише у контексті розвитку власного народу, і не мають імперіалістичної складової (спрямування на інші народи). Велика увага, яку приділяє консерватизм народу, знайшла своє відображення у тому факті, що досить часто політичні партії консервативного спрямування використовують у своїх назвах поняття «народна», що демонструє вище згадувана ЄНП [4].

Наступною ідеологією, що використовується європартіями, є ідеологія соціалізму та соціал-демократизму. Події першої половини ХХ ст. певним чином дискредитували соціалізм, натомість великою популярністю почав користуватися соціал-демократизм. Перші спроби окреслити ідеал цього суспільного устрою здійснювалися ще мислителями Нового часу Т. Мором і Т. Кампанеллою, а наприкінці ХVIII – початку ХІХ ст. утопічними соціалістами А. Сен-Симоном, Ш. Фур'є та Р. Оуеном. У середині ХІХ ст. К. Маркс і Ф. Енгельс дали теоретичне обґрунтування соціалізму, пов'язавши його здійснення з процесом історичного становлення більш віддаленого суспільства «загального достатку» – комунізму.

Соціал-демократизм виділився у робітничому русі як його реформістська течія до кінця Другого Інтернаціоналу (1889-1914 рр.), і вже у 20-х роках ХХ ст. соціал-демократія оформилася в самостійний політичний напрям, засудивши революційний екстремізм більшовицьких сил після Жовтневого перевороту та політичні репресії «диктатури пролетаріату». Найбільш видатними її теоретиками стали Е. Бернштейн і К. Каутський. Сьогодні ключовими положеннями соціал-демократизму є такі: свобода як можливість робити все, що не завдає шкоди іншим людям і не заборонено законом; справедливість як рівність життєвих можливостей для усіх громадян і піклування суспільства про найменш забезпечених та непрацевдатних; солідарність як можливість для людини, яку внаслідок життєвих обставин спіткала невдача, розраховувати на допомогу суспільства й держави.

Друга за кількістю євродепутатів (185 осіб) фракція репрезентована представниками Партії європейських соціалістів. У своїй програмі вона послідовно розкриває всі цінності соціал-демократії: «Нам потрібна нова політична економія, така щоб всі зацікавлені сторони, громадяни і суспільство, тримали демократичний контроль над соціальною ринковою економікою. Ми прагнемо соціальної справедливості для всіх. Ми хочемо переломити тенденції суспільства до фрагментації, зубожіння і зростаючої нерівності. Кожна людина має недоторканне право вести повноцінне життя у справедливому суспільстві. Це суспільство є

товариством, де жінки і чоловіки в рівній мірі розділяють владу, обов'язки і права. Це також означає, що кожна людина має відповідальність, щоб жити добре, на особистому рівні, у відношенні один одного і в суспільстві. Ми хочемо перепроєктувати Європейський Союз, щоб він став Союзом солідарності» [10]. Тож вимоги свободи, справедливості, солідарності, соціально орієнтованої економіки дають можливість ідентифікувати дану політичну силу як соціал-демократичну. Цінності соціал-демократії сповідують Партія європейських лівих та Європейська демократична партія.

Також серед європартій є так звані партії «нової хвилі» (Європейська зелена партія) і партії, які намагаються у своїх програмах поєднати ключові цінності провідних ідеологій (Демократи Європейського союзу, Європа за свободу та демократію, Європейський альянс за свободу).

Підсумовуючи проведені дослідження, можна зробити наступні висновки. Європартії є послідовними виразниками мегаідеологій. Структурація Європарламенту відбувається за ідеологічною, а не кон'юнктурною ознакою. Відповідно підвищується рівень політичної відповідальності та ефективність прийнятих рішень. Найбільшу кількість прихильників має ідеологія консерватизму. П'ять існуючих європартій відтворюють цінності цієї ідеології в своїх програмах. Другим за популярністю є соціал-демократизм. Вимоги свободи, справедливості, солідарності містяться у програмах трьох партій європейського рівня. Лібералізм у якості свого ідеологічного тренду обрав лише Альянс лібералів і демократів за Європу. У програмах ще чотирьох політичних сил простежується тенденція до конвергенції мегаідеологій, а також вимоги до реалізації цінностей постматеріального характеру (захист довкілля, підвищення ефективності місцевого самоврядування, інформатизація суспільства тощо).

Література:

1. Декларація прав людини і громадянина [Електронний ресурс] // Сайт Вільної енциклопедії Вікіпедії. — Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/> — Загол. з екрану.
2. Дюверже М. Политические партии / Морис Дюверже ; [пер. с франц. А. Зиминой]. — М. : Парадигма, 2005. — 544 с. — (Серия «Концепции»). — (Научное издание).
3. Мангейм К. Очерки социологии знания: проблема поколений – созидательность – экономические амбиции / Карл Мангейм. — М. : ИНИОН РАН, 2000. — 162 с.
4. Романюк А. С. Історія західних політичних вчень : Політичні доктрини ХХ – початку ХХІ ст. : [навч. посіб.] [Електронний ресурс] / А. С. Романюк. — К. : Знання, 2011. — 255 с. — Режим доступу : http://pidruchniki.ws/12810419/politekonomiya/politichna_doktrina_konservatizmu#330
5. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів / Джованні Сарторі ; [пер. з 2-го англ. вид.]. — К. : АртЕк, 2001. — 211 с.
6. Теория политики : [учебное пособие] [Электронный ресурс] / [под ред. Б. А. Исаева]. — СПб. : Питер, 2008. — 464 с. — Режим доступа : <http://politics.ellib.org.ua/pages-3273.html>
7. European Political Parties [Electronic Resource] // Official Website of the European Parliament. — Access Mode : <http://www.elections2014.eu/en/european-political-parties>. — Title Screen.
8. Manifesto EPP Statutory Congress, 17-18 October, 2012, Bucharest, Romania [Electronic Resource] // Official Website of European People's Party. — Access Mode : <http://www.epp.eu/sites/default/files/content/documents/EPP%20Manifesto%2C%202012%20%28EN%29.pdf>. — Title Screen.
9. Our values [Electronic Resource] // Official Website of Alliance of Liberals and Democrats for Europe. — Access Mode : <http://www.aldeparty.eu/en/content/what-we-stand>. — Title Screen.

10. PES Fundamental Programme [Electronic Resource] // Official Website of Party of European Socialists. — Access Mode : http://www.pes.eu/sites/www.pes.org/files/pes_fundamental_programme-22-06-2013_en.pdf. — Title Screen.

11. Prague Declaration [Electronic Resource] // Official Website of The Alliance of European Conservatives and Reformists. — Access Mode : <http://www.aecr.eu/legal>. — Title Screen.

Агафонова А. С. Роль идеологии в функционировании европартий

Исследованы особенности идеологической идентификации политических партий Европейского Союза. Определено, что на современном этапе развития европартий прослеживается тенденция к повышению популярности идеологического тренда консерватизма.

Ключевые слова: *политическая идеология, политическая партия, европартия, Европейский парламент, либерализм, консерватизм, социализм, социал-демократизм.*

Agafonova A. The Role of Ideology in the Functioning of Europarties

The features of the ideological identification of political parties of the European Union are studied. The tendency of development europarties to increase popularity of the ideological trend of conservatism at the present stage is determined.

Keywords: *political ideology, political party, europarty, the European Parliament, liberalism, conservatism, socialism, social democracy.*

УДК 327.39 (043.3)

Джердж Сергій Федорович,
кандидат політичних наук, голова ВГО Громадська ліга Україна – НАТО

**ФОРМУВАННЯ ІНІЦІАТИВ ТА ПРОПОЗИЦІЙ УКРАЇНИ
НА САМІТ НАТО В ПІВДЕННОМУ УЕЛЬСІ (ВЕЛИКА БРИТАНІЯ)
4-5 ВЕРЕСНЯ 2014 РОКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ**

У статті здійснено оцінку практичних досягнень у співробітництві України з НАТО, проаналізовано здобутки 22-річної співпраці нашої країни з Альянсом, обґрунтовано сучасний стан відносин України з НАТО, запропоновано директиви українській делегації для формування ініціатив та пропозицій на саміт НАТО, який відбудеться 4-5 вересня 2014 року в Південному Уельсі (Велика Британія).

Ключові слова: *НАТО, Альянс, співробітництво, партнерство, безпекова політика, позаблоковість, саміт.*

З перших років своєї незалежності Україна стала на шлях співпраці з міжнародними організаціями безпекового спрямування, що діють на європейському і євроатлантичному просторі. Співпраця України з НАТО формувалась як пріоритетний напрямок в системі міжнародних зв'язків України. Двадцятидворічна історія співпраці України з НАТО може служити предметом аналізу для визначення шляхів утвердження нашої держави як суб'єкта міжнародного права та європейської безпеки.

22-23 лютого 1992 року відбувся перший візит Генерального секретаря НАТО Манфреда Вернера до Києва. 8 червня 1992 року Президент України Леонід Кравчук здійснив перший в історії України візит до штаб-квартири НАТО у Брюсселі. 30 травня 1997 року Україна виступила співзасновником і учасником Ради Євроатлантичного партнерства (РЕАП). Підписання Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО відбулось на Мадридському саміті НАТО 9 липня 1997 року. Хартія стала каталізатором